

- музики : автореф. дис. ...канд. пед. наук : 13.00.02 / О.В. Коваль ; Націон. пе
універ. імені М.П.Драгоманова. – К., 2002. – 19 с.
9. Лившиц Р.Л. Духовность и бездуховность личности / Р.Л. Лившиц. Екатеринбург, 1997. – 150 с.
 10. Масол Л. Виховний потенціал мистецтв – джерело освітніх інновацій Мистецтво та освіта. – 2001. – №1. – С.18.
 11. Олексюк О.М. Формування духовного потенціалу студентської молоді О.М. Олексюк. – К. : КПК, 1996. – 253 с.
 12. Словарь по этике /Под ред. И.С.Кона. – М. : Изд-во Полит. лит-ры, 1975. – 3 с.
 13. Соколов Е.В. Культура и личность / Е.В. Соколов. – Л. : Наука, 1972. – 210 с.
 14. Шердаков В.Н. Добро – Истина – Красота / В.Н. Шердаков. – М. : Знание, 1983. – 64 с.
 15. Ядов В.А. О диспозиционной регуляции социального поведения личности В.А. Ядов // Методологические проблемы социальной психологии. – М., 1977. – С. 89–106.
 16. Kohlberg L. Stages of Moral Development as a Basis for Moral Education Moral Development, Moral Education and Kohlberg. Ed. by B. Munsey. Birmingham, 1980. – 36 p.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2010,

О. Г. Марченко

*канд. пед наук, викл. кафедри вищої математики
Харківський університет повітряних сил ім. І. Кожедуба*

КОНЦЕПЦІЯ САМОРОЗВИТКУ КУРСАНТІВ У НАВЧАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВИЩОГО ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Статтю присвячено розробці концепції саморозвитку курсантів у навчально-інформаційному середовищі вищого військового навчального закладу, організованого на засадах інформатизації навчально-виховного процесу, інтенсифікації навчально-пізнавальної діяльності курсантів, диференціації, індивідуалізації та персоналізації навчання.

Ключові слова: саморозвиток, курсант, навчально-інформаційне середовище вищого військового навчального закладу.

Статья посвящена разработке концепции саморазвития курсантов в навчально-информационной среде высшего военного учебного заведения, созданной на основе информатизации учебно-воспитательного процесса, интенсификации учебно-познавательной деятельности курсантов, дифференциации, индивидуализации и персонализации обучения.

Ключевые слова: саморазвитие, курсант, учебно-информационная среда высшего военного учебного заведения.

The article is concerned with the conception of cadets' self-development in teaching-informative environment of higher military educational establishment organized on the basis of information of teaching-educational process, intensification of teaching-informative activity, differentiation, individualization, personification of training.

Key words: self-development, cadet, teaching-informative environment of higher military educational establishment.

Одним з основних законів, що проявляються у діалектичному розвитку навально-виховного процесу вищих військових навчальних закладів є закон формування особистості. Поряд з тим у вищих військових навчальних закладах переважає фронтальний характер викладання в супереч з індивідуальним засвоєнням знань, умінь, навичок та досвіду. Крім того, в силу об'єктивних причин відбувається звуження життєвого простору кожного курсанта; науково-педагогічні працівники, курсові офіцери, представники соціально-психологічної служби відчувають труднощі у відстеженні зони найближчого розвитку окремого курсанта. Поведінка та діяльність курсантів підпорядкована положенням статутів та інших нормативних документів, а міжособистісна взаємодія часто супроводжується суворою субординацією. Ці фактори навчального середовища ВВНЗ гальмують особистісний розвиток курсантів, пригнічують у них потребу самореалізації та саморозвитку. Зазначені суперечності можуть бути розв'язані через створення у ВВНЗ такого навчально-інформаційного середовища, яке б сприяло саморозвитку особистості курсантів.

засвідчив, що окресленої проблематики торкалися у своїх дослідженнях багато науковців. Так, саморозвиток, самореалізацію особистості як важливі складові професіоналізації розглядають у своїх наукових працях О. Остапчук, О. Скубашевська, Т. Хлебнікова. Вирішення проблеми створення середовища, що активізує діяльність тих, хто навчається, займалися В. Буряк, Л. Бутенко, О. Макогон, Т. Равчина, Є. Ямбург. Розробка принципів організації та визначення факторів соціально-педагогічного середовища ВВНЗ знаходяться у фокусі досліджень Н. Генералової, М. Горліченка, А. Каплі, Л. Соболя, В. Ягулова. Створенню інформаційного середовища в межах ВВНЗ на базі впровадження компонентів комп'ютерних та телекомунікаційних технологій присвячені наукові роботи А. Каленського, Я. Плаксія, П. Стефаненка. Проте проблема саморозвитку особистості курсанта в навчально-інформаційному середовищі ВВНЗ ще не знайшла свого повного вирішення на концептуальному та науково-практичному рівнях.

Мета статті полягає у розробці концепції саморозвитку курсантів у навчально-інформаційному середовищі вищого військового навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Розробка зазначеної концепції вимагала насамперед уточнення змісту поняття «саморозвиток особистості», його співвідношення з такими науково-педагогічними категоріями, як «самоосвіта» та «самовиховання». Важливим завданням дослідження було також визначення факторів навчально-інформаційного

середовища вищого військового навчального закладу, яке б сприяло саморозвиткові курсантів.

Вивчення філософської, соціологічної, психолого-педагогічної літератури за окресленою тематикою дозволило встановити, що саморозвиток особистості науковці розуміють як процес збагачення певних особистісних якостей, діяльнісних здатностей, що супроводжується «розпредмечуванням» соціального досвіду, досягнень культури, втілення до реалій саморозвитку [8, с. 684].

Серед факторів, що зумовлюють хід і результат процесу саморозвитку, можна виділити як зовнішні, об'єктивні, так і внутрішні, суб'єктивні, чинники. Так, до зовнішніх факторів саморозвитку може віднести відповідний соціокультурний фон, наявність сприятливих чинників оточуючого середовища, зокрема раціональних педагогічних умов [1, с. 14]. Серед суб'єктивних факторів саморозвитку особистості основними є вмотивованість, цілеспрямованість, наявність в індивідуумі внутрішніх ресурсів розвитку, здатностей до навчання та виконання певних дійсних діяльностей, «знання справи» (О. Кочетов, Е. Рапацевич).

Сутнісний аналіз процесу саморозвитку особистості, що здійснюється в освітньому процесі, засвідчив, що рушійними силами саморозвитку є самоосвіта та самовиховання. З позицій методологічних підходів Г. Костюка, С. Карпенчука, П. Каптерева, З. Петрасінського, С. Рубінштейна ми розглядаємо самоосвіту, самовиховання і саморозвиток як триєдиний процес, в якому самоосвіта та самовиховання діяльність забезпечують саморозвиток особистості. Так, П. Каптерев цього приводу писав: «Основа школи і джерело її успіху й удосконалення саморозвиток людини, застосування до шкільного навчання тих засад, якими здійснюється самовиховання й самоосвіта» [7, с. 480]. Аналогічні погляди висловлює польський учений З. Петрасинський, який пропонує керування власним розвитком розглядати як процес, що складається з багатьох діяльностей (рішень), але насамперед із самоосвіти та самовиховання. Ми поділяємо думку С. Карпенчука про те, що за умов достатньої якості та інтенсивності самоосвіта та самовиховання значущими факторами саморозвитку особистості, вдосконалення позитивних властивостей та усунення недоліків [6].

Необхідність у саморозвитку курсантів зумовлена насамперед специфікою їхньої професійної підготовки. За обмежений термін навчання у ВНЗ курсанти мають не тільки здобути вищу освіту, але й стати справжніми фахівцями військової справи, що передбачає опанування курсантами цілого ряду суто військових навчальних дисциплін, їхня участь в різноманітних організаційно-військових заходах, значний обсяг специфічних службових обов'язків. Зазначені чинники спонукають курсантів до пошуку шляхів, які б забезпечили їм рівну підготовку випускниками цивільних ВНЗ. Одним з таких шляхів виявляється

саморозвиток майбутнього офіцера, що забезпечується його самоосвітою та самовихованням.

Близьким до контексту нашого дослідження є визначення самоосвіти як додаткової, самостійної, цілеспрямованої навчальної діяльності, пов'язаної з пошуком і обробкою інформації, засвоєнням знань, надбанням умінь, навичок, поглибленням професійної і загальної культури, розширенням кругозору. Самоосвітня діяльність курсантів ВВНЗ реалізується переважно через такі методи та форми: самостійну роботу з навчальною, науковою, військовою і спеціальною професійною літературою; самостійну роботу та різноманітних тренажерів і з комп'ютерною технікою; самостійні вправи і тренування в різних видах військово-професійної діяльності; самостійну роботу з аудіовізуальними засобами; самостійне виконання практичних завдань і робіт, які пов'язані з набуттям курсантами необхідних умінь і навичок у навчальній і майбутній професійній діяльності; спостереження за діяльністю кращих фахівців військової справи, що дозволяє майбутньому офіцеру не тільки ознайомитися з передовим професійним досвідом, але й використовувати його у своїй безпосередній професійній підготовці; вивчення періодичної преси і передусім тієї, яка стосується військової справи і майбутньої спеціальності; відвідування спеціалізованих виставок, музеїв, експозицій та інших місць, де можна поширити свій науковий та професійний кругозір [9, с. 48–51].

Прагнення та здійснення самоосвітньої діяльності курсантів корелює з рівнем їхнього морального та розумового розвитку, освіченості та вдосконалювання, підвищення суспільної активності, веде до самовиховання [5, с. 121]. Самовиховна діяльність курсантів передбачає їхню усвідомлену та цілеспрямовану роботу з формування бажаних рис, якостей, форм поведінки. У практиці ВВНЗ самовиховання курсантів здійснюється в основному через самозобов'язання, самоорганізацію, саморегуляцію, самовправи, самотренування, критичну самоперевірку, самокритику, наслідування зразку, самопереконання, самоохочення, самопримус, самостимулювання.

Зрозуміло, що самоосвітня та самовиховна діяльність курсантів інтегруються до навчально-виховної діяльності в межах педагогічного процесу ВВНЗ та позитивно впливають на його результати. Більш того, самовиховання на певному етапі розвитку особистості складає основний компонент виховного процесу, спрямовує його, визначає мету і зміст. Так, за В. Сухомлинським: «Самовиховання – це не щось допоміжне у вихованні, а його міцний фундамент. Ніщо не може виховати людину, якщо вона не виховує себе сама» [10, с. 28–29]. На наш погляд, такий підхід можна спроектувати й на співвідношення процесів навчання та самонавчання, освіти та самоосвіти.

Як зазначають педагоги О. Коровка, С. Бочаров, Л. Дубинка [5, с. 121], процеси самоосвіти, самовиховання, саморозвитку особистості

відзначають недостатню вимогливість викладачів до рівня знань курсантів майже 2% курсантів вважають, що викладачі не завжди об'єктивно оцінюють їхні знання.

Опитування виявило також недоліки в інформаційному забезпеченні навчального процесу ВВНЗ. Так, 10% курсантів вважають, що їм бракує новітніх літературних джерел у навчальних, наукових та тематичних бібліотеках, методичних кабінетах кафедр, а 6,7% курсантів відчувають труднощі в роботі із джерелами в науковій бібліотеці ВВНЗ.

Незначна кількість курсантів (близько 2%) вважають, що запропоновано недостатню кількість професійно зорієнтованих предметів. Тут слід відзначити, що анкетування проводилося серед курсантів 1-го курсу, на якому здійснюється фундаментальна підготовка, тому, дійсно опитуваними курсантами вивчаються переважно природничо-наукові та суспільно-гуманітарні дисципліни.

Пропозиції курсантів щодо покращення умов навчання також носять здебільшого екстенсивний характер. Так, 43,3% курсантів бажають збільшення часу на самостійну підготовку, хоча, як свідчать наші спостереження за процесом самостійної підготовки, лише незначна частина курсантів раціонально використовують термін, відведений на самостійну роботу. Обробка результатів опитування засвідчила, що 28,3% курсантів хотіли б, щоб викладачі більш докладно пояснювали навчальний матеріал. Навпаки 15% курсантів хотіли би більше можливостей для виявлення самостійності; 18% курсантів бажали б отримувати індивідуальні консультації викладачів. Приблизно така ж кількість респондентів цінують взаємну допомогу в навчанні, проте хотіли б, щоб і викладачі приділяли їм більше уваги; 13% курсантів пропонують викладачам більш повільно використовувати диференційований та індивідуальний підходи; 15% курсантів бажують більшої зацікавленості під час проведення занять. Результати анкетування показали, що 24% опитуваних хотіли б скористуватися електронними конспектами лекцій, майже 20% курсантів пропонують краще забезпечувати самостійну підготовку навчальними методичною літературою.

Тож аналіз реального стану НПС ВВНЗ, обробка результатів пілотажного опитування курсантів з метою визначення їхньої готовності до саморозвитку виявила як об'єктивні, так і суб'єктивні фактори затримування саморозвитку курсантів. До об'єктивних факторів НПС ВВНЗ, що гальмують самоосвітню та самовиховну діяльність курсантів, ми віднесли: пригнічення ініціативи курсантів за умов чіткої регламентованої структури й змісту їхньої військово-професійної підготовки, дотримання суворої субординації у взаєминах, переважно авторитарно-маніпулятивного характеру стосунків офіцерської ланки, сержантів з курсантами, домінування пасивних форм організації навчальних занять, що носять переважно монологічний характер; залучення до пошуково-дослідницької діяльності переважно пасивних курсантів.

роботи незначної кількості курсантів, відсутність або слабо виражені диференційований та індивідуальний підходи до навчання та оцінки результатів навчальної діяльності курсантів; недостатня увага викладачів до індивідуальних труднощів курсантів; надмірна фізична та розумова напруга внаслідок значної кількості військово-службових обов'язків.

До суб'єктивних факторів НІС ВВНЗ, які уповільнюють саморозвиток курсантів ми віднесли: особистісні недоліки курсантів (лінощі, відсутність мотивації до успішного навчання й самонавчання, виховання та самовиховання, брак здібностей до самоорганізації та саморегуляції); низька дидактична адаптація до умов навчання у військовому ВНЗ; відсутність достатніх знань, умінь та навичок щодо опрацювання друкованих та електронних інформаційних джерел.

На наш погляд, навчально-інформаційного середовища ВВНЗ буде сприяти саморозвитку курсантів за умов:

– інформатизації навчально-виховного процесу з метою оперативного доступу його учасників до значного обсягу інформації та її аналітичної обробки;

– інтенсифікації навчально-пізнавальної діяльності курсантів за рахунок упровадження методів, прийомів і форм організації навчання, що активізують процес пізнання, стимулюють пошукову, дослідницьку та самоосвітню діяльність курсантів, мотивують курсантів до самовиховання й самоорганізації;

– диференціації, індивідуалізації та персоналізації навчання курсантів з метою визначення зони найближчого розвитку та більш чіткого простеження індивідуальної освітньої траєкторії кожного курсанта.

Висновки. На підставі узагальнення результатів науково-теоретичного пошуку та обробки емпіричних даних дослідження ми дійшли висновку про те, що рупійними силами саморозвитку курсанта у навчально-інформаційному середовищі ВВНЗ є його самоосвітня та самовиховна діяльність. Запуск механізмів роботи курсанта над самовдосконаленням особистісних рис та здатностей до навчальної і професійної діяльності полягає у створенні навчально-інформаційного середовища ВВНЗ на засадах інтенсифікації, інформатизації, диференціації, індивідуалізації та персоналізації навчання курсантів.

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо у конкретизації заходів щодо інформатизації, інтенсифікації, диференціації, індивідуалізації та персоналізації навчання, що, на наш погляд, сприятимуть саморозвиткові курсантів у навчально-інформаційному середовищі ВВНЗ.

Література

1. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності : підручник / І.Д. Бех. – К. : Академія, 2009. – 248 с.
2. Біжан І. В. Організація навчально-виховного процесу, методичної і наукової роботи у вищій військовій школі : підручник / І.В. Біжан, В.С. Афанасенко,

- М.П. Деменко та інші. – Х. : ХВУ, 2001. – 410 с.
3. Вербець В. В. Соціально-педагогічний моніторинг у вузі : монографія / В. В. Вербець. – Рівне : РДГУ, 2002. – 305 с.
 4. Главацька О. Л. Основи самовиховання особистості : навчальний посібник / О.Л. Главацька. – К. : Кондор, 2009. – 206 с.
 5. Коровка О. Виховна система школи майбутнього як модель позитивної соціалізації учня / О. Коровка, С. Бочаров, Л. Дубинка // Директор школи, ліцею, гімназії – 2009. – № 6. – С. 116–122.
 6. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : навчальний посібник / С. Г. Карпенчук. – К. : Вища школа, 1997. – С. 254–273.
 7. Педагогическая библиотека, издаваемая К. Тихомировым и А. Х. Адольфом. Вып. XII. Опыт педагогической хрестоматии. – М., 1898.
 8. Психолого-педагогический словарь / Сост. Рапацевич Е. С. – Минск : Современное слово, 2006. – 920 с.
 9. Самовдосконалення майбутнього офіцера та методика його здійснення : Навчально-методичний посібник / Е. П. Дуб, В. Д. Кислий, В. І. Пасічник, М. М. Ширококов. – Х. : ХУПС, 2006. – 72 с.
 10. Сухомлинский В. А. Мудрая власть коллектива / В.А. Сухомлинский. – М. : Молодая гвардия, 1975. – 239 с.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2010

Я. В. Бойко

аспірантка каф. педагогіки

Слов'янський державний педагогічний університет

САМОРОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ТА САМООСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТА

У статті розглядається проблема саморозвитку особистості та організації самоосвітньої діяльності студента. Розкривається сутність поняття “саморозвиток” “самоосвіта”. Вказано особливості педагогічному процесу, який спрямований на розвиток і формування самоосвітньої діяльності студентів. Звертається увага на причини низького ціннісного ставлення до саморозвитку, самовиховання у студентів. Визначено умови успішної організації саморозвитку, самоосвіти майбутніх учителів.

Ключові слова: навчальна діяльність, саморозвиток, самоосвіта, самоудосконалення, особистість.

В статье рассматривается проблема саморазвития личности и организации самообразовательной деятельности студента. Раскрывается сущность понятия “саморазвитие”, “самообразование”. Указаны особенности педагогического процесса который направлен на развитие и формирование самообразовательной деятельности студентов. Обращается внимание на причины низкого ценностного отношения к саморазвитию, самовоспитанию у студентов. Определены условия успешной организации саморазвития, самообразования будущих учителей.

Ключевые слова: учебная деятельность, саморазвитие, самообразование, самосовершенствование, личность.

The problem of personalities' self-development and students' self-educational activity is considered in the article. The essence of notions “self-development”, “self-education”